

“PRUNCUL ROMÂN”. IDEOLOGIE ȘI TERMINOLOGIE SOCIAL-POLITICĂ

Dinu Balan

Momentul 1848, “un aliaj inextricabil al utopiei cu revoluția”¹, definește, poate, cel mai bine amestecul de ideologie și practică revoluționară, în istoria modernă a românilor. Pentru intelectualii români, “izbucnirea de la 1848 [...] însemna triumful ideii de <<națiune>>, din moment ce aceștia invocau dreptul comunității lor etnice la autodeterminare – în Moldova și în Țara Românească prin îndepărtarea protectoratului rusesc și prin unire [...]”². Succesul inițial al revoluției în Țara Românească și instituirea guvernului provizoriu au impus, cu necesitate, clarificarea opțiunilor în plan politic și ideologic. Momentul, încărcat de dramatism, a fost un semnal al despărțirii de trecut și o promisiune a unui viitor fericit.

Inteligenția românească a promovat dezideratul unității naționale, înțelegând că România “viitoare era nu numai un centru luminos liber, dar, în același timp, și o penumbră, până la marginile cele mai îndepărtate ale pământului românesc”³. Bălcescu proclama, în perioada pașoptistă, măreția ideii naționale, “singură mântuitoare pentru noi [...] care singură trebuie să fie țința românilor de astăzi”⁴.

Eugen Lovinescu aprecia că formația civilizației române în veacul al XIX-lea, sub aspect social și politic, se datorează influenței ideologiei revoluției franceze de la 1789⁵. Discretă, inițial, această influență sporește, considerabil, în Principate, după revoluția din 1821 a lui Tudor Vladimirescu și receptarea ideilor revoluționare de către tinerii aflați la studii în capitala Franței⁶. În spațiul românesc, revoluția de la 1848 a favorizat “abordarea problemelor autohtone cu o acută conștiință a modelului” francez⁷. Dialogul nu s-a limitat la aprehensiunea chestiunilor ideologice, ci a fost intens și în ceea ce privește discursul și practica revoluționară.

Pentru propagarea ideilor revoluționare și susținerea guvernului provizoriu, a apărut la București, începând cu 12 iunie 1848, ziarul “Pruncul român”⁸. Iorga considera că este “cea mai însemnată din publicațiile ieșite din acest zbucium” [revoluționar - subl. ns. D. B.], cu “un caracter polemic care nu fusese niciodată îngăduit până atunci”⁹.

Guvernul provizoriu de la București, la 1848, prezidat de mitropolitul însuși, asuma valori liberale pe care le voia transpuse în practică. Era necesară, în acest context, promovarea nu doar a ideilor ca atare, ci și a învelișului, a discursului revoluționar. Iorga a criticat frazeologia și stilul “avântat, incoerent, pe alocuri”¹⁰. Era însă vehiculul cel mai potrivit în epoca renașterii naționale românești. El dădea glas aspirațiilor unei mai largi părți a populației. Căci, naționalismul circumscris, pe de o parte, “aspirațiile omenеști pentru egalitate și demnitate” și, pe de alta, “the passion for power over others”¹¹.

Om politic progresist, patriot entuziast, luptător neobosit, C. A. Rosetti, redactorul “Pruncului român”, a încercat câștigarea maselor, dată fiind iminența intervențiilor străine, dar și spiritul său democratic. “Adevăratul om politic al generațiunii”¹² sale a stârnit și admirația lui Iorga, cunoscut pentru fermitatea cu care a dezavuat mișcarea de la 1848: “Era însă în România un om de o credință nezguduită în ideile cu care-și începuse viața politică. Pentru dânsul, lungile așteptări, crudele lovituri n-aveau nici o valoare. Simple întâmplări care se desprețuiesc și se uită. Sus în zare steaua veșnică stă nemîșcată. Ochii rămân îndreptați spre dânsa, călăuză sigură. Revoluționar în tinerețe, republican până la moarte, admitând monarhia ca o treaptă, străin de orice vanitate și dușman oricărui rang, sărac și de o superioară onestitate, *el pontifica în templul libertății. Al libertății oamenilor, al libertății națiunilor*. [...]”¹³ (subl. ns. D. B.).

“Pruncul român” a răspuns necesității atragerii maselor, fiind gazeta centrată pe ideea de libertate și răspândirii acesteia în rândul maselor. Primul articol este edificator în acest sens. Adresându-se “frați[lor] români din toate clasele”, era exprimată credința că “tot românul își va

vârșă cu bucurie cea mai după urmă picătură de sânge pentru patria sa și nici o putere omenească nu va putea răpi ceresul dar ce am dobândit¹⁴, adică libertatea. "România" a rupt lanțurile prin revoluție și a dobândit ceresul dar al libertății, se spunea în continuare. "Căștigarea libertății" fără nici o victimă, fapt unic "în istoria popoarelor"¹⁵ impunea însă responsabilități uriașe. Căci "renașterea"¹⁶ națiunii române cerea jertfirea interesului personal pentru interesul general, cheazășia fericirii comune: "Popolul român va lua un caracter mare și important, nu prin conquisțe și războaie (sic!) cu vecinii săi, ci prin dezvoltarea tuturilor puterilor sale fizice și morale; va avea o voință generală, dacă toți, și cultivatorul pământului, și meseriașul, și negustorul, și proprietarul lăsând patimile la o parte, și preferând interesul general la cel particular, vor avea între ei concordie și toți drept țință, fericirea nației [...]"¹⁷. Era fundamentată astfel "doctrina îndatoririlor" față de patrie¹⁸.

Unirea tuturor, dincolo de diferențele de clasă și de interese, era cerută în numele patriotismului¹⁹. Și boierii erau chemați la conlucrarea cu guvernul provizoriu²⁰. La fel și "popolul", adică țărănimea, pentru a căror cauză a militat, în paginile jurnalului, Ion Ionescu de la Brad²¹. Toți erau fii ai Patriei - noțiune profund antropomorfizată²² -, toți avuseseră parte de un trecut trist²³ și o soartă potrivnică²⁴, toți erau urmașii romanilor²⁵.

Pentru ca libertatea să fie asigurată, unirea era socotită imperativă. După problematica libertății, de departe cea mai analizată, chestiunea unirii ocupă, în paginile "Pruncului român", un loc de o importanță covârșitoare. Apelurile către "frații noștri din Moldova", dincolo de argumentele expuse și de patosul discursiv, dovedesc înțelegerea însemnătății unității pentru păstrarea și răspândirea valorilor libertății. O scurtă prezentare este suficientă pentru a sesiza trecerea dintr-un registru inițial, mai curând utopic, către un altul pragmatic, superior din punct de vedere al argumentației și al maturității politice.

Primul apel la unire se evidențiază, într-o măsură indeniabilă, de suflul patetic al idealului revoluționar. Invocând ceasul libertății și regenerarea neamului românesc, moldovenilor le este lansat îndemnul răsturnării "tiranului" Mihail Sturdza și al unirii cu muntenii, ca unii ce "s-au cunoscut de frați ai aceleiaș[i] mame". Doar prin unire ar putea fi păstrate libertățile cucerite²⁶.

Păstrând tonalitatea primului apel și exaltând virtuțile libertății, îndemnul la unire din data de 26 iunie 1848 chema, imperativ, la formarea unui "singur trup precum suntem și un singur suflet". Pe temeiul libertății, dar și întru păstrarea acesteia, se forța crezul politic național, avându-se în vedere unirea într-un "singur stat, un singur popol de frați"²⁷. În fine, al treilea îndemnul la unire invoca factorii unității: "o singură nație", "aceleași[i] nume glorioase de români", "vorbesc aceeași[i] limbă", "au aceeași[i] religie, aceleași[i] interese, au suferit aceleași nenorociri și simt aceeași[i] trebuință de îmbunătățirea soartei lor; alcătu[i]esc cu un cuvânt un singur corp". Unirea era văzută ca un mijloc eficace – și un imperativ – pentru ființarea unui stat românesc modern și liber. Pragmatismul accentuat este sesizabil prin sublinierea beneficiilor morale, dar mai ales politice (un stat puternic) și economice ale unirii²⁸.

Limbajul social-politic al epocii a servit promovării ideologiei²⁹ și trebuie inclus și înțeles din perspectiva contextului social-politic³⁰. Marele filosof al limbajului, L. Wittgenstein considera că limbajul poate delimita granițele a ceea ce este dicibil, dar că limba distorsionează realitatea³¹. Posibilitatea regizării și a confuziei planurilor trecut/prezent a fost semnalată și de francezul Michel de Certeau³².

Să fi reușit "Pruncul român" să se sustragă capcanelor ideologizării, până la golire de sens, a limbajului social-politic, încât să fi atras critica lui Iorga³³? Un răspuns clar este dificil de dat. Ideologizarea discursului în timpul revoluției de la 1848, în spațiul românesc, nu poate fi urmărită până la capăt, întrucât puterea revoluționară a fost exercitată o perioadă scurtă de timp, iar noutatea lexicului era deconcertantă³⁴. Cert este însă faptul că gazeta lui C. A. Rosetti a încercat să edifice, prin intermediul unui lexic nou, o conștiință revoluționară în rândul maselor.

Lexicul social-politic promovat în paginile "Pruncului român" urmărea abolirea vocabularului feudal și a realităților pe care le desemna acesta³⁵. O marcă esențială a tipului de discurs din gazetă este populismul³⁶. Educarea publicului și finalitatea pedagogică a scrisului constituie o caracteristică a romantismului pașoptist³⁷. Această "democratizare" a scrisului este

vizibilă în exaltarea ideii de popor, cu o pronunțată tentă socială³⁸. Poporul, „Cristul națiilor”, se diferențiază nu numai de cei ce-l asupresc, dar și de cei care-i vor binele, de inteligenția conștientă de misiunea ei. Poporul este inocent și neștiutor; are nevoie de îndrumători luminați, de profeți, care să-l ferească „ca să nu luăm drept libertate și egalitate un fantom de libertate și egalitate”³⁹. Acest ton didacticist și voit plin de compasiune oferă însă măsura exactă a acestor pedagogi ai poporului. Vorbind în numele poporului și pentru popor, ei reprezintă, în fapt, o categorie aparte, „legatari ai națiunii întregi”⁴⁰. Formulele de adresare înseși sunt concludente. În paginile „Pruncului român”, apelativul „frate” (marcând apropierea conspirativă și vag familiară, în același timp) de îmbină, indelebil, cu neologismul „cetățean” (și sub forma „concetățean”), provenit din vocabularul revoluționar francez („citoyen”). Se încerca, de altfel, a da impresia coeziunii sub forma unei societăți civile incipente.

Discursul ideologic – așa cum a fost și cel promovat în paginile gazetei – aspiră a fi științific⁴¹. Dar momentul revoluționar 1848 nu putea să-l consacre în spațiul românesc⁴². Persistența vechiului vocabular și beția celui nou reflectă „o perioadă extrem de favorabilă creațiilor hibride și stărilor <<amfibii>> produse ale ezitării, incompetenței sau tendinței spre compromis”⁴³.

O altă marcă a tipului de discurs din „Pruncul român” o reprezintă organicismul. Imaginarul organicist, atât de vehiculat în discursul conservator, privilegiat în retorica eminesciană, revine aproape în fiecare pagină a gazetei. Pare un paradox, dar nu trebuie să ne lăsăm înșelați. Era doar „învelișul” în care erau prezentate ideile revoluționare, pentru a fi mai bine receptate, într-o societate mai puțin obișnuită cu idei abstracte. Antropomorfizarea patriei, înfățișată ca o mamă grijulie în a-și păzi fiii de soarta potrivnică⁴⁴, a fost un procedeu des utilizat în epocă⁴⁵. Reprezentări cu putere simbolică enormă, ele au fost reluate și reconvertite, iar problematica lor reinnoită⁴⁶. De asemenea, imaginea statului unit ca „un singur trup”⁴⁷, ca o „mare familie de frați”⁴⁸, implica o viziune organică asupra funcționării sale, asupra relațiilor line existente între acesta și națiune. Cu toate acestea, este evident că doar discursul se plasează în aceste limite organiciste, ideile promovate, centrate pe aceea de libertate, aparținând liberalismului revoluționar⁴⁹.

Inextricabil atașat discursului revoluționar este misionarismul. Aflat într-o relație strânsă cu „religia civilă”⁵⁰, misionarismul revoluționar a consacrat o soteriologie laicizată și s-a caracterizat printr-un ansamblu de manifestări, dintre care se evidențiază sârbătoarea revoluționară⁵¹. În discursul revoluționar de la 1848, în Țara Românească, „frazologia liturgică” a fost un garant al răspândirii ideilor revoluției și înțelegerii lor de către mase⁵². În general, pe plan european, „Timpul revoluțiilor inaugurează o nouă epocă în istoria relațiilor dintre religie și fenomenul național: între cele două se schitează acum o separație care se va consuma abia mult mai târziu”⁵³. Aceasta a exclus însă mesianismul romantic: „Magul [romantic – n. ns. D. B.] își primește lumina de la Dumnezeu și o comunică umanității”⁵⁴. Fenomenul a fost foarte vizibil în spațiul românesc, unde religia a avut un rol esențial în păstrarea identității etnice, fiind, firesc, inclusă în discursul revoluționar⁵⁵. Retorica exaltată și recursul la frazeologia religioasă este de remarcat și în „Pruncul român”. Gazeta includea astfel de pasaje: „Cetățeni! Ochiul providenței ne privește, Dumnezeu ne-a ajutat, ne-a protejat până acum; [...]”; „Dumnezeu e cu noi, frați români”⁵⁶. Această conștiință acută a alegerii implică exemplaritatea și necesitatea misiunii. E „timpul profeților”⁵⁷, reluând o sintagmă celebră, care au menirea de a veghe împotriva tiraniei și de a supraveghea „*un popor care s-a sculat să pue în practică Evanghelia*, care are drept bază dreptatea și frăția”⁵⁸ [subl. ns. D. B.]. Se pun bazele unei societăți noi, în care trebuie să primeze „drepturile poporului român”⁵⁹. Este constituită o eschatologie, în care unui prezent încărcat de suferință, îi este opus un viitor „mai fericit decât trecutul”⁶⁰. Pentru aceasta nu se pretindea, după cum scria De Nion, consul francez la București, „nici mai mult, nici mai puțin decât ansamblul libertăților politice, atât de greu obținute în Franța”⁶¹. Cum să reușească acest lucru însă, când trebuia, mai întâi, convinsă populația de necesitatea unor drepturi și nevoi „de care nu auziseră în viața lor”⁶²?

Nu este de mirare că revoluția a eșuat. Dincolo de condiționările externe, societatea românească nu era pregătită să asimileze ideile și vocabularul revoluționar modern⁶³. Aceasta nu

face însă mai puțin însemnată poziția adoptată de "Pruncul român", gazetă al cărei țel final era crearea unei opinii publice capabile să se ridice la înălțimea ideilor noi, să le asimileze și să le transpună în practică. Un frumos și nobil exemplu din partea lui C. A. Rosetti, cel care încercase să situeze națiunea sa, în împrejurările favorabile ale anului revoluționar 1848, în "calendarul lumii"⁶⁴.

Résumé

Ayant un rôle important dans la presse de l'année révolutionnaire 1848, le journal "Pruncul român" ("L'enfant roumain") a représenté la tribune haut de laquelle les idées révolutionnaires ont été propagées par le peuple.

Nous sommes arrêté dans notre étude sur les idées et sur le lexique utilisé par cette publication que l'orga considérait "la plus importante" issue du tumulte de l'année 1848, ayant "un caractère polémique jamais permi jusqu'alors".

Sous l'influence du modèle révolutionnaire français, on a essayé la propagation de nouvelles idées dans un cercle bien large. Nous avons insisté sur les idées de liberté et d'union, même si dans les pages de la gazette on avait posé des problèmes et on avait offert des solutions pour l'édification d'une société moderne et démocratique.

Le lexique social-politique soutenu suivait la substitution du vocabulaire féodal, mais l'écartement aussi des réalités qu'il désignait. Sans avoir essayé une analyse du lexique social-politique (réalisée d'ailleurs par K. Bochmann, Ștefan Cazimir, S. Antohi, Lidia Simion, Rodica Bogza Irimie), nous avons seulement voulu à signaler quelques marques du nouveau type de discours: le populisme, l'organicisme, le missionarisme, la phraséologie religieuse. Toutes s'expliquent par le contexte social-politique existant, par le niveau de développement culturel de la société roumaine, mais par le contexte général européen aussi, trouvé sur le signe du romantisme.

NOTE:

¹ Sorin Antohi, *Civitas imaginis. Istorie și utopie în cultura română*, ed. a II-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 71.

² Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor: 1804-1945*, prefată de Lucian Leuștean, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 55.

³ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a Românilor. Lecții făcute la Universitatea din București*, Editura Casei Școalelor, București, 1915, pp. 48-49.

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, ed. G. și E. Zane, vol. I, București, 1974, p. 212.

⁵ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, ed. de Z. Ornea, Editura Științifică, București, 1972, p. 96.

⁶ Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes. Du XVIe siècle à la chute de Napoléon Ier*, Presses Universitaires de France, Paris, 1955, pp. 296-297, apud Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, Editura Minerva, București, 1972, p. 43 și urm..

⁷ S. Antohi, *op. cit.*, p. 95.

⁸ A apărut la București, între 12 iunie-11 septembrie 1848. Sub titlu, era anunțat faptul că jurnalul avea să apară de trei ori pe săptămână (marți, joi și sâmbătă), în librăria lui C. A. Rosetti și E. Winterhalder. Aceștia erau și redactorii responsabili. Sub dată, pe frontispiciu, era imprimat următorul verset din *Evangelia după Matei*, 17: 20: "Că adevăr zic vo[ua], de veți avea credință ca grăunțul de muștar, veți zice muntelui acestuia: treci de aici acolo, și va trece, și nimica nu vafi vo[ua] cu neputință". Au apărut 39 de numere de numere, cu caractere chirilice. Vezi și *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I. 1790-1850, partea I, întocmită de Ioan Lupu, Dan Berindei, Nestor Camariano și Ovidiu Papadima, Editura Academiei R. S. R., București, 1966; Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Publicațiile politice românești*, vol. I, București, 1913; I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești 1790-1990*, ediția a-II-a revizuită și completată, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 349.

⁹ N. Iorga, *Istoria presei românești*, cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, Editura Muzeul Literaturii Române, 1999, p. 93. „Frazeologia extremistă” este remarcată de Constantin Antip, *Contribuții la istoria presei române*, Uniunea Ziariștilor din R.P.R., București, 1964, p. 23.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 94-95.

¹¹ Hans Kohn, *The Age of Nationalism. The First Era of Global History*, Harper & Row, Publishers, New York, Evanston and London, 1962, p. XVI.

¹² I. G. Bibicescu, 1845-1885, în Lui C. A. Rosetti (1816-1916). *La o sută de ani de la nașterea sa*, București, 1916, p. XIII.

¹³ N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 188.

¹⁴ *Trăiască România liberă!*, în „Pruncul român”, nr. 1, sâmbătă, 12 iunie 1848, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Pruncul român”, nr. 19, marți, 27 iulie 1848, p. 78.

¹⁷ Idem, nr. 12, sâmbătă, 10 iulie 1848, p. 46.

¹⁸ Idem, nr. 19, marți, 27 iulie 1848, pp. 77-78: *Ce sînt datori cetățenii patriei?* și nr. 26, marți, 12 august 1848, pp. 105-106: *Doctrina îndatoririlor*.

¹⁹ „Pruncul român”, nr. 5, joi, 24 iunie 1848: *Unire*.

²⁰ Vezi „Pruncul român”, nr. 6, sâmbătă, 26 iunie 1848, p. 22. Un articol, semnat de G. Bacaloglo, îi elogia pe boieri: “[...] Boierii români s-au arătat prea mult patrioți încât au jertlit interesele lor personale la binele general, și nu va avea nici inimă, nici sentimente de român acela ce își mai imaginează restabilirea infamei aristocrației și a servitudinii sub care ne țineam plecați până acum” (Idem, nr. 3, sâmbătă, 19 iunie 1848, p. 11).

Aportul boierilor în formarea inteligenței - noua elită socială -, precum și rolul lor în reorganizarea clasei politice și a sistemului instituțional modern, sunt analizate de Elena Siupiur, *Les intellectuels roumains du XIXe siècle et la réorganisation de la classe politique et du système institutionnel*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXXIV, 1-2, Bucarest, 1995, pp. 75-95.

²¹ Vezi, de exemplu, „Pruncul român”, nr. 29, joi, 19 august 1848, pp. 117-118. Iorga reținea această frază pasionantă ce pare să-l aparțină lui Ion Ionescu de la Brad: „Nu iartă Dumnezeu să sufere două milioane jumătate de suflete pentru ca șase mii de proprietari să aibă câte un pogan sau două de pământ mai mult... Pentru cel ce nu are pământ, patria e mumă vitregă...”. Apud N. Iorga, *Istoria presei românești*, p. 97.

²² Cf., de exemplu, „Pruncul român”, nr. 1, p. 3; nr. 25, p. 104.

²³ Sunt „18 veacuri de când neamul românesc[...] își pierdu sfânta slobozenie și se făcu sclavu” („Pruncul român”, nr. 12, 10 iulie 1848, p. 46).

²⁴ Idem, nr. 39, sâmbătă, 11 septembrie 1848, p. 158.

²⁵ Idem, nr. 13, marți, 13 iulie 1848, p. 50.

²⁶ Idem, nr. 1, 12 iunie 1848, pp. 1-2: *Către frați[și] noștri din Moldova*. Vezi, în același număr, versurile apărute sub semnătura lui C. D. Aricescu, *Libertatea României* (pp. 2-3). În stilul său avântat, poetul Ioan Catina vestea zorii libertății pentru „Romania aceea [pe] care o visează tot românul: Romania din Marea Neagră și până în Carpați” (*Către frații noștri din Moldova*, în „Pruncul român”, nr. 6, 26 iunie 1848, pp. 21-22).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Idem, nr. 13, 13 iulie 1848, pp. 49-50: *Unire cu Moldova*.

²⁹ Pentru definirea ideologiei, vezi Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, București, 1993, cap. II: *Ideologia*, pp. 5-22.

³⁰ Pentru o abordare critică a construirii unui discurs servind ideologii și scopuri politice inadecvate realității, vezi mai ales, Edward W. Said, *Orientalism*, New York, Pantheon, 1978, apărut și în traducere românească: *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001.

³¹ L. Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, traducere românească de Mircea Dumitru și Mircea Flonta, Editura Humanitas, București, 2001.

³² Michel de Certeau, *L'Écriture de l'histoire*, Gallimard, Paris, 1975, mai ales p. 14 și urm.

³³ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 94-95. Pentru o distincție între „limba naturală” și „limba de lemn” (artificială), cadrul conceptual, metodologie și funcționalitate, vezi Françoise Thom, *Limba de lemn*, studiu introductiv de Sorin Antohi, Editura Humanitas, București, 1993, primele două capitole: *Descrierea limbii de lemn și Funcționarea limbii de lemn* (pp. 37-121).

³⁴ S. Antohi, *op. cit.*, pp. 99-100.

³⁵ Pentru analiza lexicului social-politic din epocă, vezi, între alții, Rodica Bogza Irimie, *Termeni social-politici în primele periodice românești*, Editura Universității, București, 1979; Elena Toma, *Mentalité et langage*, în "Revue des Etudes Sud-Est Européen", XVIII, 4, 1980, pp. 647-664; Lidia Simion, *The modernization of the social-political vocabulary as reflected in the Romanian press of the first half of the 19th century*, în RESEE, XXVI, 1, 1988, pp. 27-33; S. Antohi, *Cuvintele și lumea. Constituirea limbajului social-politic modern în cultura română*, în *Civitas imaginis*, ed. cit., pp. 153-196. Se cuvin menționate și alte nume. Ștefan Cazimir aprecia că transformarea limbii române s-a produs, în epocă, în legătură cu modificarea mentalității și a spiritului colectiv, deschis spre imitație: *Alfabetul de tranziție*, Editura Cartea Românească, București, 1986. Cercetătorul german Klaus Bochmann a analizat procesele de înnoire lingvistică cu ajutorul metodologiei lexicologice. Vezi, deosebi, K. Bochmann, *Der politisch-soziale Wortschatz des Rumänischen von 1821 bis 1850*, Berlin, Akademie Verlag, 1979.

³⁶ Pentru o privire de ansamblu asupra populismului care răzbate din literatura epocii, vezi Andreia Roman, *Le populisme quarante-huitard dans les Principautés Roumaines*, Les Éditions de la Fondation Culturelle Roumaine, Bucarest, 1999.

³⁷ Vezi Mihai Zamfir, *Din secolul romantic*, Editura Cartea Românească, București, 1989, *passim*.

³⁸ Un scurt fragment apărut în "Pruncul român", nr. 35, joi, 2 septembrie 1848, p. 143, intitulat *Ce este poporul?*, este edificator pentru exaltarea, de către pașoptiști, a ideii de popor: "Vorbind socialcește și dupe drept, poporul este tot sau mai tot; politiccește vorbind și în fact, este nimic sau mai nimic. Suveran în teorie, în realitate este sclavul bogaților și al guvernului.

Popolul este Cristul națiilor, carele de la începutul societăților, se ureă cu sudoare pe Golgota tristei sale esperiințe, sub crucea muncii lui... fruntea-i, coronată de spini, este inundată de sudoare și de sânge... găzii, fi[i] lui, răd de suveranitatea lui, îl palmu[i]esc, îl scuipă și îl pun pe cruce. Iată popoul! Ecce Homo!

Fi-va oare tot astfel? fiul omului fi-va pentru totdeauna muat în sudoare și-n sânge? fi-va pentru totdeauna defăimat, insultat și pus pe cruce?

Mulți oameni, ce au interes să fie așa, oameni demoralizați și frământați de sclavie, răspund: *Da!* Noi răspundem cu toți oamenii cu inimă și speranță: *Nu!* nu va mai fi astfel, căci Cristul națiilor a băut până în fund paharul amărăciunilor și a umiliațiilor sale... jertfa s-a isprăvit: momentul mântuirii a sosit... *Popolul va învia.*

Glorie celuia ce a mântuit lumea!"

³⁹ Idem, nr. 3, sâmbătă, 19 iunie 1848.

⁴⁰ Andreia Roman, *op. cit.*, p. 8.

⁴¹ Vezi Alain Besançon, *op. cit.*, pp. 9-13.

⁴² Vezi *supra*, p. 5.

⁴³ Ștefan Cazimir, *op. cit.*, p. 83.

⁴⁴ Vezi, de exemplu, "Pruncul român", nr. 1, p. 3; nr. 25, p. 104. etc.

⁴⁵ Celebră este pictura lui Daniel Rosenthal, autorul cunoscutului tablou ce simbolizează *România revoluționară: o țărancă îmbrăcată în costum popular, ținând drapelul tricolor*.

⁴⁶ Pentru reluarea și reinterpretarea reprezentărilor colective, în contexte noi, vezi modelul teoretic al lui Bronislaw Baczko, *Les imaginaires sociaux. Mémoires et espoirs collectifs*, Payot, Paris, 1984, pp. 19-30.

⁴⁷ "Pruncul român", nr. 6, 26 iunie 1848, p. 21.

⁴⁸ Idem, nr. 13, 13 iulie 1848, p. 50.

⁴⁹ Pentru definirea liberalismului și centrarea sa pe ideea de libertate, vezi René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps, 2, Le XIXe siècle. 1815-1914*, Éditions du Seuil, Paris, 1974, pp. 21-50.

⁵⁰ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, prefată de Gabriela Adameșteanu, Institutul European, Iași, f.a., p. 117.

⁵¹ Mona Ozouf, *La Fête révolutionnaire, 1789-1799*, Gallimard, Paris, 1976.

⁵² S. Antohi, *op. cit.*, p. 99.

⁵³ René Rémond, *Religie și societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și XX, 1780-2000*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 135.

⁵⁴ Paul Bénichou, *L'Ecole du désenchantement*, Gallimard, Paris, 1992, p. 584.

⁵⁵ Elena Siupiur a folosit expresia "misionarism politic", pentru a caracteriza gândirea și acțiunea pașoptiștilor. Cf. Elena Siupiur, *Viața intelectuală la români în secolul XIX, în Cartea interferențelor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 233.

⁵⁶ “Pruncul român”, nr. 3, sâmbătă, 19 iunie 1848, p. 9; nr. 4, marți, 22 iunie 1848.

⁵⁷ Paul Bénichou, *Le temps des prophètes*, Gallimard, Paris, 1977.

⁵⁸ “Pruncul Român”, nr. 39, sâmbătă, 11 septembrie 1848, p. 159.

⁵⁹ Vezi “Poporul suveran. Gazetă politică și literară”, nr. 1, sâmbătă, 19 iunie 1848, p. 1. Gazeta are sigla “Libertate, Egalitate, Fraternitate” preluată după modelul francez. Pentru nevoia unei traduceri intralingvistice a unor asemenea termeni, pe care poporul nu-i înțelegea, vezi S. Antohi, *op. cit.*, p. 100.

⁶⁰ “Pruncul român”, nr. 12, sâmbătă, 10 iulie 1848, p. 46; nr. 3, sâmbătă, 19 iunie 1848, p. 10. În epocă, regresivitatea în trecut și idealizarea acestuia ca model originar, ca o “vârstă de aur” edenică este frecventă. Imaginea luminoasă a antichității și a evului mediu este construită asiduu. Exemplar este efortul lui N. Bălcescu, în *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*. Marea atracție pentru o Românie imuabilă și idealizată, un fel de tinerete paradisiacă a națiunii, este foarte accentuată la un alt pașoptist, Alecu Russo, în *Cântarea României*. Vezi și considerațiile lui R. Girardet, *op. cit.*, pp. 75-109: *Vârsta de aur*.

⁶¹ Cf. Titu Georgescu, *Mărturii franceze despre 1848 în țările române*, Editura Științifică, București, 1968, p. 52.

⁶² S. Antohi, *op. cit.*, p. 100.

⁶³ Pentru o opinie contrară, vezi Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Editura Junimea, Iași, 1980.

⁶⁴ C. A. Rosetti, *Note intime 1844-1859, II. 1848-1849*, București, 1903, p. 23.